

دانشگاه بوعلی سینا

معارفی از قرآن کریم

دکتر کرم سیاوشی

استادیار دانشگاه بوعلی سینا

سید جواد فاضلیان

عضو هیأت علمی دانشگاه بوعلی سینا

انتشارات دانشگاه بوعلی سینا

۱۳۹۲

BP	سیاوشی، کرم	۱۳۵۱-
۹۸	معارفی از قرآن کریم: تفسیر موضوعی قرآن مجید / کرم سیاوشی، جواد فاضلیان.	
۹۲ س/م	همدان: انتشارات دانشگاه بوعلی سینا، ۱۳۹۲.	
۱۳۹۲	کتابنامه: ص ۲۶۱-۲۶۸	
	۲۸۰ ص.: شابک: ۵-۱۱۰-۱۲۸-۶۰۰-۹۷۸	
	۱. تفاسیر شیعه - قرن ۱۴. الف. فاضلیان، جواد. ب. عنوان	
	۲۹۷/۱۷۹	

عنوان:	معارفی از قرآن کریم
مؤلف:	دکتر کرم سیاوشی و سیدجواد فاضلیان
داوران علمی:	دکتر محمدرضا فریدونی، دکتر احمدحسین فلاحي، دکتر قدرت ا. نیازی
ویراستار علمی:	دکتر اکبر عرونی موفق
ویراستار ادبی:	فاطمه رنجبران
ناشر:	انتشارات دانشگاه بوعلی سینا
مدیر مرکز نشر:	محمدجواد بدالی فر
چاپخانه:	گیتی
صفحه و قطع:	۲۸۰ - وزیری
نوبت چاپ:	اول
تیراژ:	۱۰۰۰
قیمت:	۹۸۰۰۰ ریال
تاریخ انتشار:	۱۳۹۲
شابک:	۵-۱۱۰-۱۲۸-۶۰۰-۹۷۸
شماره کتاب:	۲۸۰/الف

کلیه حقوق برای انتشارات دانشگاه بوعلی سینا محفوظ است

۱. مراکز فروش در همدان: ۱. دانشگاه بوعلی سینا، اداره انتشارات تلفن: ۸۲۹۰۹۴۱-۸۱۱

۲. خیابان شهید حسین فهمیده، روبروی پارک مردم، فروشگاه اداره انتشارات

۳. خیابان مهدیه روبروی خانه معلم - انتشارات دانشجو

نماینده‌گی فروش در تهران: ۱. موسسه کتابیران، میدان انقلاب، خیابان لیانی نژاد غربی (بعد از چهار راه کارگر جنوبی)،

بعد از فروشگاه شيلات، پلاک ۲۳۷ تلفن: ۶۶۴۲۳۴۱۶-۶۶۴۲۳۳۸۷

۲. نهر دازان، میدان انقلاب، خیابان لیانی نژاد، بین ۱۲ فروردین و اردیبهشت، پلاک ۲۰۶ تلفن: ۶۶۴۲۳۳۰۹-۶۶۴۱۱۱۷۳

پیشگفتار

فصل اول: قرآن؛ کلام خداوند

۱	اهداف فصل
۲	مقدمه
۲	أصالت قرآن
۲	دسته اول: دلایل نقلی
۳	الف- اذعان خداوند به نزول و تعلیم قرآن از سوی او
۳	ب- سرچشمه رفیع و دست نیافتنی قرآن
۴	ج- پاسخ به شبهه افکنی ها و تردید آفرینی های مشرکان
۴	د- تهدید پیامبر اکرم
۷	ه- شناخت و شناسایی قرآن از سوی پیروان ادیان آسمانی پیشین
۸	و- شناخت پیامبر اسلام از سوی پیروان ادیان آسمانی پیشین
۸	نکته اول
۱۰	نکته دوم
۱۰	ز- معرفی پیامبر اسلام از سوی پیامبران پیشین
۱۱	دسته دوم: دلایل عقلی
۱۲	الف- جنبه ادبی و لفظی قرآن
۱۳	الفضل ما شهدت به الاعداء
۱۴	ب- بُعد معنایی و معارفی قرآن
۱۵	ج- عدم تناقض و اختلاف در میان مباحث قرآن
۱۷	د- تمایز سبک و سطح ادبی قرآن در مقایسه با سخن پیامبر
۱۸	پرسش و پژوهش
۱۸	منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل دوم: سلامت قرآن و عدم تحریف آن

۱۹	اهداف فصل
۲۰	مقدمه

۲۰	مرحله نخست: نزول قرآن بر قلب پیامبر.....
۲۲	مرحله دوم: نگارش و ثبت قرآن توسط نویسندگان وحی.....
۲۲	مرحله سوم: ابلاغ عمومی و تلاوت و آموزش و حفظ قرآن.....
۲۳	جمع قرآن پس از رحلت پیامبر.....
۲۴	بررسی چرایی عدم تحریف قرآن در دوران خلفاء.....
۲۶	تذکر یک نکته.....
۲۷	پرسش و پژوهش.....
۲۸	منابعی جهت مطالعه بیشتر.....

فصل سوم: بررسی نام های کتاب آسمانی اسلام

۲۹	اهداف فصل.....
۳۰	مقدمه.....
۳۱	قرآن.....
۳۲	فرقان.....
۳۳	ذکر.....
۳۴	نور.....
۳۵	روح.....
۳۷	پرسش و پژوهش.....
۳۷	منابعی جهت مطالعه بیشتر.....

فصل چهارم: قرآن، کتاب هدایت

۳۹	اهداف فصل.....
۴۰	مقدمه.....
۴۱	معنای هدایت چیست؟.....
۴۱	ضرورت هدایت.....
۴۲	اقسام هدایت الهی.....
۴۲	۱. هدایت تکوینی.....
۴۳	۲. هدایت تشریعی.....
۴۴	۳. هدایت خاص یا افزونتر.....
۴۵	گستره هدایت های قرآنی.....
۴۶	هدایت قرآن به سوی چه چیزی و برای چیست؟.....

۴۷	سُبُلِ سلام چیست؟
۴۸	یک نکته
۴۹	مقصود از «لَلَّتِي هِيَ أَقْوَمُ» چیست؟
۵۰	دو نکته
۵۰	يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ
۵۰	قرآن چگونه رُشدی را برای انسان فراهم می‌کند؟
۵۱	قرآن برای چه کسانی هدایت است؟
۵۳	پرسش و پژوهش
۵۴	منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل پنجم: روش فهم قرآن

۵۵	اهداف
۵۶	الف - تفسیر
۵۶	معنای تفسیر در لغت و اصطلاح
۵۷	دلایل نیازمندی به تفسیر قرآن
۵۸	فقدان آگاهیهای لازم
۶۱	وجود فاصله زمانی با دوران نزول قرآن
۶۱	نیازها و ضرورت‌های ویژه هر عصر
۶۲	وجود برخی از اوصاف در قرآن کریم
۶۲	شرایط مفسر قرآن
۶۳	تفسیر روشمند و تفسیر به رأی
۶۴	قواعد تفسیر
۶۶	ضرورت استفاده از مراجع و منابع استوار در تفسیر
۶۹	سبک‌های نگارش و ارائه تفسیر قرآن
۶۹	۱. روش ترتیبی
۷۰	۲. روش موضوعی
۷۱	۱. روش تنزیلی
۷۲	۲. رویکردهای مختلف تفسیری
۷۴	ب - تأویل
۷۴	تأویل چیست؟
۷۷	آیات تأویل را فقط خداوند می‌داند؟

۷۹	 ضرورت تأویل
۸۲	 لایه های معنایی در قرآن
۸۳	 چند روایت از طریق شیعه
۸۴	 روایاتی از طریق اهل سنت
۸۵	 ج- محکم و متشابه
۸۵	 تعریف محکم و متشابه
۸۷	 حکمت وجود آیات متشابه در قرآن
۸۸	 نمونه‌هایی از آیات متشابه در قرآن
۹۰	 نکته
۹۱	 پرسش و پژوهش
۹۲	 منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل ششم: سنت‌های الهی در قرآن

۹۳	 اهداف فصل
۹۴	 معنای لغوی سنت
۹۵	 سنت الهی چیست؟
۹۵	 واژه «سنت» در قرآن
۹۷	 اقسام سنت‌های الهی در قرآن
۹۷	 سنت‌های مختص به نظام بشری
۹۷	 ویژگی سنت‌های مختص به نظام بشری
۹۸	 طرح یک شبهه
۱۰۲	 نکته
۱۰۲	 تحلیل و تبیین برخی از سنت‌ها
۱۰۲	 ۱- سنت اختیار و مسئولیت انسان
۱۰۴	 نکته
۱۰۴	 الف - تفسیر قدر
۱۰۵	 ب - تفسیر قضا
۱۰۶	 ۲- سنت هدایت و إضلال
۱۰۷	 ۳- سنت افزایش هدایت مؤمنان و ازدیاد ضلالت کافران
۱۱۰	 ۴- سنت مدد رسانی خداوند به مؤمنین
۱۱۱	 ۵- سنت رویارویی و تقابل حق و باطل

۱۱۲	۶- سنت پیروزی حق بر باطل
۱۱۴	۷- سنت امتحان و آزمایش
۱۱۴	چرا خداوند انسانها را آزمایش می‌کند؟
۱۱۷	گسترده و ابزار آزمایش
۱۱۸	رمز پیروزی در آزمایش الهی
۱۲۲	پرسش و پژوهش
۱۲۳	منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل هفتم: خدا در قرآن

۱۲۵	اهداف فصل
۱۲۶	مقدمه
۱۲۹	اثبات وجود خدا یا شناخت خدا
۱۳۰	أسماء و صفات
۱۳۲	سیر آفاقی و آنفسی
۱۳۳	شناخت خدا با خود خدا یا پی بردن به مقصود از راه مقصد
۱۳۴	امتیازات راه سوم بر راه اول و دوم
۱۳۶	موانع سیر آنفسی از دیدگاه قرآن کریم
۱۳۷	آفریدگار مطلق
۱۳۸	پرسش و پژوهش
۱۳۸	منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل هشتم: رابطه انسان با خدا در قرآن

۱۳۹	اهداف فصل
۱۴۰	مقدمه
۱۴۸	الف- رابطه با خداوند بر اساس محبت
۱۴۹	ب- رابطه با خداوند بر اساس ذکر
۱۵۰	ج- رابطه با خداوند برای ملاقات او
۱۵۱	هدف نهایی و اهداف متوسط
۱۵۲	امتحان و آزمایش
۱۵۲	عبادت
۱۵۳	رحمت

۱۵۴	برخورداری از امکانات و استعداد های ویژه.....
۱۵۵	کرامت ذاتی انسان.....
۱۵۵	آنچه که انسان درباره خدای خویش باید بداند.....
۱۵۹	پرسش و پژوهش.....
۱۶۰	منابعی جهت مطالعه بیشتر.....

فصل نهم: قرآن و بهداشت روان

۱۶۱	اهداف فصل.....
۱۶۳	شفا بخشی قرآن.....
۱۶۳	انواع بیماری ها.....
۱۶۵	نشانه های فشار روانی.....
۱۶۵	عوامل فشار روانی.....
۱۶۶	راهکارهای تأمین بهداشت روانی از نظر قرآن.....
۱۶۶	الف- راهکارهای معرفتی برای تأمین بهداشت روانی.....
۱۶۶	دین و بهداشت روان.....
۱۶۶	توحید و بهداشت روان.....
۱۶۷	نقش ایمان در بهداشت روانی.....
۱۶۷	نگاه امیدبخش به زندگی.....
۱۶۹	تأثیر هدف مندی و معنا داری زندگی در بهداشت روانی.....
۱۷۰	اصل قضا و قدر و تصادفی نبودن رویدادها (توحید افعالی).....
۱۷۱	تأثیر اعتقاد به معاد و نگاه مثبت به مرگ در بهداشت روانی.....
۱۷۳	رابطه توکل با بهداشت روانی.....
۱۷۴	ب- راهکارهای رفتاری تأمین بهداشت روانی از نظر قرآن.....
۱۷۴	ارتباط با منبع قدرت معنوی.....
۱۷۴	اول. یاد خدا.....
۱۷۵	دوم. دعا.....
۱۷۵	سوم. نماز.....
۱۷۶	چهارم. قرائت قرآن و تأثیر آن در کاهش اضطراب.....
۱۷۸	نتیجه گیری.....
۱۷۸	پرسش و پژوهش.....
۱۷۹	منابعی جهت مطالعه بیشتر.....

فصل دهم: دانش، تفکر، تعقل، و بینش در قرآن

۱۸۱	اهداف فصل
۱۸۲	الف- علم در قرآن
۱۸۲	منزلت علم از نگاه قرآن
۱۸۵	منزلت صاحبان علم در قرآن
۱۸۶	ب- قرآن و دعوت انسانها به تفکر
۱۸۷	کدام تفکر؟
۱۸۸	ج- عقل در قرآن
۱۹۰	د- بینش و بصیرت در قرآن
۱۹۳	راه تحصیل بصیرت و بینش
۱۹۳	درجات و مراتب بصیرت
۱۹۹	منابع بینش در قرآن کریم
۲۰۰	پرسش و پژوهش
۲۰۱	منابعی جهت مطالعه بیشتر

فصل یازدهم: نماز و تفسیر قرآن

۲۰۳	اهداف فصل
۲۰۴	سوره حمد
۲۰۴	فضیلت سوره حمد
۲۰۵	آهنگ سوره حمد
۲۰۵	سوره حمد، اساس قرآن است
۲۰۷	بسم الله الرحمن الرحيم
۲۰۹	آغاز کارها به نام خدا
۲۰۹	بسم الله
۲۱۰	اسم
۲۱۱	الله
۲۱۲	رحمان و رحيم
۲۱۲	الحمد لله
۲۱۴	رب

۲۱۴	العالمین
۲۱۵	مالک
۲۱۶	نکته
۲۱۶	یوم الدین
۲۱۷	نکته
۲۱۸	إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ
۲۱۹	دو نکته
۲۲۲	إهدنا الصراط المستقيم صراط الذين أنعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين
۲۲۳	چند نکته
۲۲۷	منابعی جهت مطالعه بیشتر
۲۲۸	سوره اخلاص
۲۲۸	بیان آیات
۲۲۸	قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ
۲۲۹	نکته
۲۲۹	فرق بین «أحد» و «واحد»
۲۳۱	معنای «صمد» چیست؟
۲۳۴	چرا واژه «الله» تکرار شده است؟
۲۳۵	لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ؕ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ
۲۳۵	یک نکته
۲۳۶	شأن نزول سوره
۲۳۶	سوره اخلاص بیانگر حَسْب و نَسْب خداوند
۲۳۷	سوره اخلاص برابر با ثلث قرآن
۲۳۷	منابعی جهت مطالعه بیشتر
۲۳۸	سوره قدر
۲۳۸	بیان آیات
۲۳۸	إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ
۲۳۹	دو نزول برای قرآن
۲۳۹	چرا به جای تصریح به واژه قرآن از ضمیر «ه» استفاده گردیده است؟
۲۴۰	وجه تسمیه شب قدر
۲۴۱	وَمَا أَذْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ
۲۴۱	لَيْلَةُ الْقَدْرِ سرّ من أسرار الله

۲۴۱	 لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ
۲۴۲	 تَنْزِيلُ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحُ فِيهَا بِإِذْنِ رَبِّهِمْ مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
۲۴۲	 مِنْ كُلِّ أَمْرٍ
۲۴۲	 امر چیست؟ و مقصود از کل امر چه می باشد؟
۲۴۳	 سَلَامٌ هِيَ حَتَّى مَطْلَعِ الْفَجْرِ
۲۴۳	 بحث روایی
۲۴۵	 شب قدر برابر با هزار ماه حکومت بنی امیه
۲۴۵	 چند پرسش
۲۴۹	 سوره قدر بیانگر ضرورت امامت
۲۵۰	 منابعی جهت مطالعه بیشتر
۲۵۱	 پرسش و پژوهش
۲۵۳	 منابع و مآخذ

پیشگفتار

بسم الله الرحمن الرحيم

« كِتَابُ أَنْزَلْنَاهُ إِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِ رَبِّهِمْ إِلَى صِرَاطٍ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ » (إبراهيم/۱).
قرآن کتاب حکیم الهی است که بر والاترین بنده او در عرصه هستی فرود آمده است؛ خدایی حکیم، کتابی حکیم و پیامبری حکیم. این است برنامه انسان سازی و تربیت و بنده نوازی که در اسلام ارائه گردیده است. خدایی که از وسوسه درونی نفس بشر آگاه است؛

« وَ لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَ نَعْلَمُ مَا تُوَسْوِسُ بِهِ نَفْسُهُ وَ نَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ » (ق/۱۶).

برای دستیگیری و هدایت او برنامه ای آسمانی ارسال نموده است؛ مملو از حکمت و مشحون از راز و رمز بندگی و ره سپاری در مسیر محبت محبوب.

از امیرمؤمنان علی «ع» نقل است که رسول خدا «ص» فرمود: « فتنه‌هایی در آینده به وقوع خواهد پیوست. »
گفتم: « راه نجات از آن فتنه‌ها چیست ؟ » فرمود:

«... کتاب خداست که در آن اخبار مهمی از پیشینیان شما و خبرهای مردم بعد از شماست، و حکم و قانون در میان خود شماست. این قرآن همان جداکننده حق از باطل است. کتابی است... که هر کس هدایت را در غیر آن بخواهد خدا او را در گمراهی رها می‌سازد. این قرآن رشته محکم الهی و عامل بیدارگری از جانب خدای حکیم و راه راست و استواری برای پویندن و پیمودن است. قانون حکیمانه‌ای است که گرایشهای مختلف آن را از مقام و جایگاه خود منحرف نمی‌سازند، و زبان های گوناگون آن را مشتبه نمی‌کند و افراد را به راه خطا و اشتباه نمی‌اندازد، و دانشمندان در بهره مندی از حقایق آن سیر نمی‌شوند. کلامی است که هر کس از آن سخن بگوید راست گفته است، و هر کس به آن حکم کند به عدالت حکم نموده است، هر کس به دستورهای آن عمل کند پاداش می‌یابد، و هر کس که به سوی آن دعوت نماید به راه راست هدایت کرده است... »^۱

آری! قرآن کتاب تدوین الهی است که از لحاظ دربرداشتن زیبایی ها و برجستگی ها در برابر کتاب تکوین و جهان هستی وی قرار می گیرد؛ کتابی جامع و شامل که همه آنچه را بشر به لحاظ روحی، فکری و عملی در عرصه زندگی بدان محتاج است در آن می یابد. دربرگیرنده اندیشه هایی ناب و والا است که انسان را به سوی پروردگار سوق می دهد. تأمین کننده همه احتیاجات روحی و روانی نوع بشر است؛ انسان در پرتو التزام به برنامه ها و آموزه هایش می تواند در فضایی مناسب و جوی شایسته به رشد و تعالی خود برسد. قرآن مشتمل بر آگاهی ها و دانش هایی است که انسان را در طول مسیر حیات دنیایی به سوی حیات ابدی و جاودانش بسنده است. البته مقصود از این سخن آن نیست که قرآن جامع همه دانش ها و علوم است؛ چرا که هدف و برنامه قرآن بیان دانش های گوناگون نیست؛ چه خداوند که علام الغیوب است در صدد شرح و بسط علوم گوناگون در قرآن نبوده است؛ بلکه به پدیده های مختلف موجود در آسمان و زمین و نشانه های آفاقی و انفسی در آن اشاراتی شده است که این نیز در راستای برنامه تربیتی و انسان ساز قرآن است.

براین اساس مقصود از «كُلُّ شَيْءٍ» و «مِنْ شَيْءٍ» در آیاتی همچون:

« وَ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِّكُلِّ شَيْءٍ » نحل/۸۹.

« مَا قُرْطُنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ » انعام/۳۸.

همه چیزی است که در مسیر تربیت و هدایت انسان و دستگیری از او مورد نیاز اوست؛ چه بشر خاکی هرچند از غریزه و فطرت پاک و قوه ادراک (عقل) بهره مند و برخوردار است، لکن از رهگذر آن توانایی طی مسیر و ره سپاری نیکو و بایسته برای دیدار یار را ندارد و اگر این گونه نبود که با همان هم، حجت بر همگان تمام بود و دیگر به حجت ظاهری (پیامبران) احتیاج نبود. اندیشه های بشری جدا از برنامه های آسمانی هرچه اوج و موج هم داشته باشند اما تربیت کننده انسانی سزاوار بندگی خدا و سزایند حیات ابدی نخواهند بود؛ به قولی عالمی آگاه اوج اندیشه بشری در افرادی همچون سقراط و امثال او خلاصه می شود؛ حال آنکه در پرتو رهنمود وحی و تربیت آسمانی شخصی درس ناخوانده و پیامبری آتی شبی از فرش به عرش و از خاک به افلاک راه می یابد و پرده نشین سدره المنتهی می شود و تا حجت الماوی پیش می تازد تا به مقام قاب قوسین او ادنی می رسد. این است قوس صعود و تعالی بشر در پرتو قرآن. اما مکاتب بشری عموماً در صدد پرورش بُعد حیوانی انسانند و تا می توانند برای رفاه مادی و برخوردار دنیایی او می کوشند و برنامه می ریزند از این روست که هر روز شاهد زمین خوردن مکتبی از مکاتب بشری و ناکامی آن ها در مقصود خویش هستیم؛ چرا که آدمی در حیوانیت او خلاصه نمی گردد و علاوه بر آن و بیش از آن به بُعد معنوی و روحی وی باید توجه نمود. اما چه می توان کرد که در مرام ها و مکاتب بشری ناتوانی و سرخوردگی شگفتی در این باب رخ نموده است که این هم طبیعی است زیرا تربیت روح و روان و جان آدمی کار خداوند است و از برنامه آسمان بر می آید که به دست فرستادگان و سفیران او برای بشر مهیا گردیده است و مکاتب بشری نه می خواهند و نه می توانند که مربی روح و روان آدمی باشند. بنابراین وظیفه ما در وهله اول شکوفا کردن احساس نیاز و احتیاج به این برنامه و دور کردن حس خود برتری بینی و نخوت نسبت به آن است. در مراحل بعد حرکت و حمیت برای آموختن و فراگرفتن این برنامه، نشستن در کلاس درس این مکتب و درس آموزی

از معلمان راستین و شاگردی مدرسه انبیاء است و در وهله سوم التزام و تعهد برای کاربست و عمل به آن آموخته ها و برنامه هاست چرا که:

« يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَ يُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَ يَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ » مائده/۱۶

و اما در این نوشته که به عنوان کتاب درسی و برای درس عمومی: «تفسیر موضوعی قرآن مجید» به ارزش دو واحد به رشته تحریر درآمده در صدد برآمده ایم تا منطبق با سرفصل هایی که از سوی متولیان امر برای این درس تعریف گردیده مباحثی را پیرامون پاره ای از معارف قرآن ارائه نماییم. بر این اساس روال کلاسی در آن مورد توجه قرار گرفته و تلاش گردیده مطالب در سطحی باشد که دانشجویان و خوانندگان آن را سودمند افتد. از این رو روانی و سهل الوصول بودن مباحث کتاب مورد توجه بوده است و از هر مبحث آن بخشی مطرح گردیده که نیاز بیشتری به طرح آن احساس می شده است. همچنین بنا نداشته ایم تا پیرامون هر مبحث همه مطالب در کتاب مطرح گردد؛ بلکه توضیحات بیشتر و اطلاعات تکمیلی از سوی مدرس در کلاس و به هنگام طرح هر بحث ارائه خواهد شد. نیز در پایان هر بحث سوالاتی جهت پژوهش و پیگیری بیشتر از سوی دانشجویان طرح گردیده است و منابعی نیز برای مراجعه معرفی شده است. نویسندگان این نوشته از خوانندگان گرامی انتظار دارند تا لغزش ها و کاستی ها را به اطلاع آنها برسانند تا در چاپ های بعدی مورد توجه و اصلاح قرار گیرد.

رَبِّ اغْفِرْ وَ ارْحَمْ وَ أَنْتَ خَيْرُ الرَّاحِمِينَ

کرم سیاوشی

سید جواد فاضلیان